

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 32:303

Артішевський А. Е.,
аспірант кафедри політології та державного
управління історичного факультету,
Східноєвропейський національний університет
ім. Лесі Українки (Україна, Луцьк),
artishevskiy@avis.com.ua

ПОЗАПАРЛАМЕНТСЬКА ОПОЗИЦІЯ В УМОВАХ СИСТЕМНОГО КОНФЛІКТУ

Досліджуються особливості реалізації потенціалу позапарламентської опозиції в умовах системного конфлікту, розглядаються основні її типологічні характеристики, аналізується роль опозиційних сил в контексті еволюції громадянського суспільства, що стає основою інституалізації позапарламентської опозиції.

Ключові слова: позапарламентська опозиція, конфлікт, народний суверенітет, інституалізація.

Невід'ємною складовою політичної опозиції та одним з елементів розвитку громадянського суспільства в Україні є також позапарламентська опозиція. Висока політична активність громадян, у тому числі й у форматі опозиційної діяльності, є запобіжним заходом перетворення представницької демократії у елітарну із так званою «тиранією меншості», коли громадяни-виборці лише використовуються крупними політичними партіями/блоками під час проведення виборів для отримання політичного впливу та доступу до влади. Для української політики вже властива одна з яскраво виражених рис елітарної моделі демократії – персоніфікація політичних очікувань, посилення ролі лідерів, які уособлюють політичну еліту. Елітарна модель фактично знімає з громадян відповідальність, перекладаючи її на лідерів. Таким чином, рядові члени суспільства практично перестають бути суб'єктами демократичного процесу.

Висока активність громадян особливо важлива для України ще і з огляду на те, що внаслідок незавершеності проведення політичної реформи у державі так і не була створена система стримувань і противаг – балансу органів влади на центральному та місцевому рівнях. У поєднанні із залежністю правоохоронної та судової систем, проведенням виборів на всіх рівнях за пропорційною системою із закритими списками – це створює загрозу можливості концентрації більшості інститутів влади в руках однієї політичної сили (або згуртованої коаліції). За таких умов необхідне сприяння розвитку та становленню у суспільстві інститутів, спроможних, у разі необхідності, протистояти спробам узурпації влади і продовжити процес циркуляції та оновлення політичних еліт. Одним з таких інститутів є позапарламентська опозиція.

Метою статті є аналіз діяльності позапарламентської опозиції, її розвиток в умовах системного конфлікту та роль в процесі демократизації суспільства.

Проблему діяльності позапарламентської опозиції розглядали у своїх працях як зарубіжні, так і вітчизняні

вчені. Складність соціально-політичної ситуації в Україні полягає не тільки в тому, що вона несе в собі наслідки двох революцій, піддається зовнішньому впливу, а перш за все в тому що продовжуються військові дії та окупація. Будь-яка сукупність заходів, спрямованих на деконструкцію ситуації «не працює без глибокого особистого політичного і міжнародного конфлікту» [1, с. 27]. Багатовимірність соціального явища, яке науковою спільнотою і громадянським суспільством визначається як конфлікт, має декілька чітких рівнів, на яких розгортається протистояння (військове, соціальне, економічне, екополітичне).

Як відомо, конфлікт – це «зіткнення двох або більше різноспрямованих сил з метою реалізації їхніх інтересів в умовах протидії» [2, с. 142]. З українського боку в умовах конфлікту реально взаємодіють три активних центри, які усвідомлюються в якості суб'єктів, – народ, влада і громадянське суспільство. У демократичних країнах між ними складається певний баланс інтересів, тобто устанавлюється довгостроковий компроміс. Особливе місце в розумінні природи конфліктів долею відведене громадянському суспільству і тій частині опозиційних сил, які безпосередньо не пов'язані з провладними структурами. Спрощений підхід до конфлікту призводить до того, що з нього виключаються важливі складові: національні, етнічні, цивілізаційні, а на першому плані затримуються міждержавні.

Системне уявлення конфлікту стає умовою формування адекватної стратегії. В межах якої можливе узгодження позицій і дій: більшості і меншості (опозиції) в парламенті, а також позапарламентських сил. Особливість державних структур полягає в тому, що вони зорієнтовані на підхід до вирішення конфліктів з традиційних позицій, тобто в площині влада-опозиція. Системний підхід до розуміння природи протистояння в умовах глобалізованого суспільства потребує урахування впливу сукупності тих уявлень, які науковою спільнотою визначаються як інтерпретована модель конфлікту.

Вона включає кілька взаємопов'язаних рівнів. Перший рівень складають протиріччя, які формуються в обмеженому регіоні, де перетинаються економічні і соціальні інтереси різних кланів та груп. Другий рівень пов'язаний з довгостроковими міждержавними відносинами в конкретному регіоні світу. Третій рівень визначається альянсами пріоритетами сучасного світу, тобто силовим і економічним протистоянням груп держав, що поєднані узгодженими цінностями. Четвертий рівень створюють особливості міжцивілізаційних відносин, парадигмальний сенс яких ще недостатньо прояснений. Спроби остаточного вирішення конфлікту на окремому рівні приречені на його значну часову протяжність або ведуть до соціального апокаліпсису. Саме на четвертому рівні намагався послідовно розглянути наслідки конфлікту американський дослідник С. Хангтінтон. У руслі його концепції розробляється

панорамний погляд на найістотніші відносини в сучасному світі, який орієнтований на новий світовий порядок. Між існуючими цивілізаціями зберігається постійне суперництво. Саме в його контексті формуються уявлення про майбутнє людства. Особлива історія кожної цивілізації, оригінальна культура, а також релігійний фон фіксували право на різне майбутнє. В умовах глобалізації проблема майбутнього постає в новому обличчі: настає епоха глобальних конфліктів.

У концепції С. Хантінгтона зафіксовано, що інформаційні та культурні чинники в конфліктах починають грати більш важливу роль, ніж економічні та ідеологічні. Самі конфлікти виникають насамперед між національними державами, в значній мірі визначаються культурними факторами, але з великими труднощами усвідомлюється їх цивілізаційний характер. Внутрішнє цивілізаційне зіткнення політичних ідей «зараз витісняється між цивілізаційним зіткненням культур і релігій» [3, с. 70].

В історії людства в епоху цивілізацій можна виділити різні фази відносин між ними: ізоляції, співіснування, взаємовпливу, суперництва, зіткнення.

На сучасному етапі «взаємини між цивілізаціями перейшли від фази, яка характеризується односпрямованим впливом однієї цивілізації на всі інші, до етапу інтенсивних, безперервних і різноспрямованих взаємин між усіма цивілізаціями» [3, с. 69]. Оскільки цей процес охоплює соціальні організми, що знаходяться в різних регіонах світу, то починають діяти фактори, які раніше усвідомлювалися недостатньо. Це означає, що відбувається відхід від географічної складової, пов'язаної з певним регіоном світу і формулою «кров і ґрунт», до глобального цивілізаційного бачення, в якому домінує принцип «мова і культура». При цьому відбувається формування нових цінностей, акцентування на інших пріоритетах – «заклопотаність збереженням не тільки чистоти раси, скільки чистоти культури» [3, с. 312].

Осмишуючи співіснування в нашій дні сукупності цивілізацій, дослідник виявляє протиріччя. Воно полягає в тому, що «основними гравцями на полі світової політики залишаються національні держави. Їхня поведінка, як і в минулому, визначається прагненням до могутності та процвітання, але визначається воно і культурними уподобаннями, спільнотами і відмінностями» [3, с. 17]. У силу цього національні держави (стрижневі для цивілізацій) виключно важко пристосовувалися до епохи, в якій глобальна політика формується культурними та цивілізаційними течіями. Причина цього в тому, що з одного боку, цивілізація визнається найвищою культурною цілісністю, а з іншого – «кожна цивілізація бачить себе центром світу і пише свою історію як центральний сюжет історії людства» [3, с. 72]. Подібна позиція, яка підкреслює унікальність цивілізацій, стає провідним фактором, що веде до зіткнення цивілізацій. Центральна теза концепції С. Хантінгтона фіксує, що «суперництво наддержав змінилося зіткненням цивілізацій» [3, с. 24]. Ці зіткнення призводять до конфліктів і воєн.

Отже, основними типами конфліктів є:

- конфлікти по лінії розлому у середині суспільства;
- конфлікти між стрижневими державами різних цивілізацій.

Сам факт існування цивілізацій виступає фактором стабілізації ситуації у світі, але їхнє суперництво втягує у вир конфлікту, тобто несе небезпеку війни. Тому можна прийняти точку зору дослідника про те, що зіткнення цивілізацій представляють найбільшу загрозу миру в усьому світі, і міжнародний порядок, заснований на цивілізаціях, є найнадійнішим заходом попередження світової війни» [3, с. 532].

У кожній цивілізації є потенціал, який може бути орієнтований на стримування, відхід від зіткнення. Цей потенціал насамперед пов'язаний з культурою, з системою цінностей і пріоритетів, які задають вектор еволюції цивілізації. У такому контексті майбутнє постає в двох основних варіантах: міжцивілізаційний діалог культур або глобальна між цивілізаційна війна. Безумовно, «небезпечна причина глобальної між цивілізаційної війни – зміна розстановки сил між цивілізаціями і їх стрижневими країнами» [3, с. 515].

Механізми регулювання між цивілізаційних відносин не тільки не сформувалися, а й сама ця проблема недостатньо усвідомлюється науковою і політичною елітою світу. Разом з тим «у війні між цивілізаціями втрачає культуру» [3, с. 443]. Тому культурне розмаїття в умовах глобалізації стає ареною протистояння.

Загалом концепція зіткнення С. Хантінгтона охоплює багато реальних явищ сучасного світу. Однак абсолютизація її положень призводить до розмивання контурів цивілізаційного майбутнього.

У людській історії чітко простежуються епохи, коли домінували інтереси і цінності різних суб'єктів: племен і етносів, країн і держав, альянсів і цивілізацій. Певною мірою можна говорити про не співмірність цілей і цінностей суб'єктів історії. Це означає, що інтереси етносу не можуть бути вищими за інтереси держави, а пріоритети племені не можуть ототожнюватися з пріоритетами цивілізації. У руслі розуміння зіткнень виявляється «ахіллесова» точка концепції С. Хантінгтона, коли він стверджує: «цивілізації являють собою людські племена в граничній формі розвитку, і зіткнення цивілізацій суть племінної – конфлікт в глобальному масштабі» [3, с. 323]. Викликає також сумнів його теза про те, що в сучасну епоху західна цивілізація стала євро-американською, або північно-американською цивілізацією [3, с. 59]. Слід зазначити і певний максималізм концепції С. Хантінгтона. Він проявляється в тому, що результат зіткнення цивілізацій ні в якому разі не можна визнати оптимістичними: «У світі складеться або порядок цивілізацій, або взагалі ніякого» [3, с. 239]. В результаті виникає унікальна теоретична конструкція, де реальні елементи сучасного світу утворюють псевдореалістичну картину, в якій у людства немає майбутнього. В таких умовах зростає значення діалогу влади з народом, якщо він не складається, то на перший план виходять ті чинники політичної системи, які за звичним станом перебувають на її периферії. Найважливішим серед них на сьогодні дослідники вважають позапарламентську опозицію, потенціал якої реалізується в контексті громадянського суспільства.

Загалом опозиція концептуально фіксується як одна з ознак правової держави. В сфері правової держави здійснюється сукупність тенденцій, які усвідомлюються

як ознаки такої держави. Такими ознаками, або принципами виступають: народний суверенітет, верховенство права, взаємна відповідальність держави і громадянина поділ державної влади, незалежність суду, реальність прав і свобод особи, пріоритет норм міжнародного права над нормами національного законодавства та ін. Народний суверенітет полягає у визнанні народу єдиним джерелом і верховним носієм влади в державі. Верховенство влади народу маніфестує, що ця влада є найвищою в державі та стоїть над владою всіх державних органів, які за демократизації безпосередньо або опосередковано формуються шляхи волевиявлення народу.

В умовах розвинутої демократії в країнах Заходу традиційно виділяють два основних типи опозиції: позасистемний та системний.

Позасистемний (структурний) утворюють ліво– та право радикальні партії й угруповання, програмні засади яких повністю або частково заперечують пріоритетну систему політичних цінностей. Їхня діяльність націлена на дискредитацію функціонуючих інститутів державної влади, підрив їхньої легітимності і трансформація параметрів політичного процесу.

Системний тип охоплює більшість ліво– і правоцентристських партій і рухів. Вони відштовхуються від визнання непохитності основних політичних, соціальних та економічних інститутів суспільства і розходяться з діючою владою, головним чином, у виборі шляхів та засобів досягнення спільних стратегічних цілей.

В розвинутих країнах за добре усвідомленою історичною традицією концепції подальшого розвитку суспільства розглядаються в межах дихотомії «громадянське суспільство – держава». В процесі поступових зрушень, здійснення сукупності реформ відбувається розмежування громадянського суспільства і держави та йде пошук шляхів до перетворення їх на соціальних партнерів.

Уявлення про громадянське суспільство пройшли суттєву еволюцію. Перед добою глобалізації домінувала думка, що громадянське суспільство означає соціальні, економічні та етнічні встановлення сучасного західного промислово–капіталістичного суспільства, що розглядаються окремо від держави.

В добу глобалізації чіткіше проступають гуманістичні риси, тобто «громадянське суспільство – соціальний простір, у якому люди взаємодіють один з одним як незалежні один від одного і від держави індивіди. Це є одночасно система забезпечення життєдіяльності соціальної, соціокультурної та духовної сфер, система незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, які забезпечують умови для самореалізації окремих індивідів і колективів, реалізації особистих інтересів і потреб» [4, с. 79].

Усвідомленню ролі громадянського суспільства сприяє з'ясуванню його структури, яку складають багатоманітні суспільні відносини – економічні, соціальні, політичні, соціокультурні тощо.

Особливу увагу в українській дійсності привертають елементи політичної структури громадянського суспільства, недержавні політичні інститути, якими є політичні партії, громадські організації і рухи, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації. В українській сучасній дійсності, де відбувається

формування правової держави, фактично співіснує трикутник: народ – громадянське суспільство – держава.

Особливості усвідомлення розкладу сил в такому трикутнику потребують звертання до їх коректної типології. Перш за все, це стосується опозиційної складової.

Вітчизняні дослідники перш за все звертали увагу на особливості дій парламентської опозиції (М. Михальченко, Г. Кречмер, О. Покальчук, Л. Погрібна, І. Поліщук, О. Дніпров) та пошук підходів до якісного розмежування позицій груп, в яких суттєво різні вектори інтересів (С. Боева, Н. Вінничук). Західні дослідники приділяли значну увагу аналізу активного та пасивного типу політичної опозиції, серед них – Р. Даль, Е. Шилз, Р. Бейнер, Д. Елерз, Д. Бретер.

В цілому опозиція як політичний інститут та як форма суспільного протесту складається із різних груп і рухів, які відрізняються суттю, природою, суспільними функціями, метою діяльності, тривалістю існування, політико–правовим статусом, правовим забезпеченням.

Як відомо, політична опозиція – це організована політична сила, яка контролює і піддає критиці дії влади, пропонує альтернативний політичний курс, а також може мати на меті завоювання влади і зміну політичного режиму. Враховуючи існуючі відмінності, політичну опозицію як інститут політичної системи можна трактувати як легальну форму протистояння й протидії офіційному політичному курсові, що передбачає можливість і здатність здійснювати контроль, висловлювати позиції і впроваджувати альтернативні пропозиції. Безумовно, політичні партії є найважливішою ланкою, яка з'єднує громадянське суспільство з державою. Саме завдяки їм здійснюється представництво різновекторних соціальних інтересів на державному рівні.

Намагання тією чи іншою мірою впливати на здійснення публічної влади породжує феномен, який усвідомлюється як групи інтересів. Такими групами інтересів виступають передусім професійні, жіночі, молодіжні, ветеранські об'єднання. В той же час інші громадські організації як групи інтересів проявляють себе лише ситуативно. Як підкреслила Н. Вінничук, «переважна більшість типології або являє собою біполярну дихотомію (активна – пасивна, легальна – нелегальна), або роздроблювалася на основі критерію, що не належить до сутності самого інституту політичної опозиції (консервативна, ліберальна, соціалістична, права, ліва, центристська)» [5, с. 52].

Опозиційні сили в добу глобалізації:

– виступають носіями політичних зрушень в суспільстві;

– мають міжрегіональний, мережевий характер;

– активують політичну діяльність громадян;

– усвідомлюють контроль за своєю діяльністю.

В українській політичній науці до подій кінця 2013 р. в основному досліджувалася парламентська опозиція. Позапарламентська опозиція згадувалася в деяких роботах як інваріант політичної опозиції в цілому. Парламентська опозиція постійно стикається з необхідністю захисту державних цінностей, тобто змушена надавати оперативну оцінку реальним загрозам зради інтересів держави. Найбільш узагальнений підхід до усвідомлення цілей опозиційних сил дозволяє

виділити три типи сил. Конструктивна опозиція (формує змістовні пропозиції, її дії спрямовані на поліпшення якості політичного управління). Деструктивна опозиція (руйнівна, політично-максималістська, радикалізована, надмірно ідеологізована; її дії спрямовані на створення перешкод у діяльності власних структур).

Інституціоналізована опозиція передбачає формальне підтвердження свого статусу (створює «тіньовий кабінет міністрів»).

Олігархічний характер сучасної української влади детермінує відношення суспільства до парламентської опозиції. Тому значну увагу соціуму привертає той соціокультурний і політичний потенціал, який концентрується в силах, що з тих чи інших причин не пройшли до парламенту.

Позапарламентська опозиція визначається політичними силами, які не мають власних представників в парламенті. Свою антиурядову активність представники позапарламентської опозиції здійснюють через засоби масової інформації та різні форми протесту – мітинги, демонстрації, блокування, тощо. Специфіка позапарламентської опозиції в українській дійсності детермінована наступними чинниками:

- 1) конфліктом, що визрів до стадії «гордієва вузла» як на рівні фрагментованих еліт, так і на масовому рівні;
- 2) нездатність діючого режиму забезпечити наступність влади, проведення позачергових виборів, тобто управління в країні без конкурентних виборів;
- 3) відносна рівність сил учасників електорального конфлікту, що стримує потяг на обмеження політичної конкуренції;
- 4) масова протестна мобілізація опозиції, яка ускладнює силове вирішення конфлікту;
- 5) вплив зовнішнього політичного середовища на вибір протидіючими силами моделей поведінки і характеру вирішення конфлікту.

Незважаючи на те, що відбувається девальвація парламентських структур під впливом «революційної творчості мас», формується негативне ставлення до перевірених методів розв'язання конфліктів. Зростає роль соціального середовища і центрів інтеграції його потенціалу – позапарламентських опозиційних сил. Саме позапарламентська опозиція у своєму патріотичному сегменті має потенціал до прояснення тенденцій подальшого розвитку суспільства.

Системне дослідження опозиційних сил в країні потребує аргументованого їх розрізнення, тобто чіткого уявлення про суб'єктів, які позначаються як позапарламентська опозиція і непарламентська опозиція.

До позапарламентської опозиції слід включати ті партії, блоки та рухи, які раніше потрапляли до парламенту, а на час розгляду з об'єктивних причин не представлені в ньому, або ті сили, які намагаються вперше вийти на представницький рівень.

До непарламентської опозиції практично долучаються рухи та організації, які не ставлять собі завдання зафіксувати свій потенціал на представницькому рівні, але суттєво впливають на пріоритети громадянського суспільства, виступають показником його зрілості. Складність усвідомлення її можливостей полягає в тому, що «непарламентська опозиція має таку безліч типів, що їх майже неможливо перелічити» [5, с. 56].

Непарламентська опозиція виконує дві основні функції:

- 1) піддає сумніву та заперечує легітимність парламенту і його здатність здійснювати політичні зміни;
- 2) артикулює, поєднує суперечливі питання, проблеми, які були проігноровані, знехтувані парламентом опозицією.

На думку американського політолога Д. Шарпа, однією з ознак демократичного суспільства є існування неурядових груп та інститутів, незалежних від держави. Самим потужним існуючим засобом борців за свободу є політична непокоря або ненасильницька боротьба [6].

Найбільш відомий вітчизняний сценарій розгортання політичної кризи так й інституалізації позапарламентської опозиції в форматі вуличних актів громадянської непокори – «Майдан».

Мотивацією, а точніше, орієнтиром позапарламентської опозиції виступає не вплив на владні структури, прихильність бізнес – структур, увага ЗМІ, а дещо інше. Перш за все, – це оцінка й визнання ефективності її дій не владою, не партійними лідерами, а спільнотою в цілому.

І така самооцінка не просто існує, а спирається на усвідомлені соціальні зрушення, які стають елементами новітньої історії. Українська позапарламентська опозиція має незаперечну історію, в якій можна виділити чіткі якісні фрагменти. До найвагоміших, як правило, включають:

- революцію на граніті;
- протестну компанію «Україна без Кучми» – «Повстань Україно»;
- само відсторонення від публічної влади кримсько-татарської спільноти.

Ці фрагменти з двома революціями підкреслюють резонансні наслідки здатності позапарламентських і непарламентських сил бути джерелом політичних трансформацій в країні. Сьогодні, яке детерміноване конфліктом на сході, накладає свої риси і вимоги до діяльності позапарламентських опозиційних сил. Спроби шукати ці конкретні вимоги в надрах журналістських розвідок, політологічних доктрин, версій експертів та роздумів аналітиків не можна вважати перспективними. Причина цього полягає в тому, що контекст таких спроб ідеалізує інтереси окремих опозиційних груп, а це неконструктивно в умовах конфлікту. Нагальним завданням української дійсності стає пошук шляхів до інтеграції опозиційних сил.

Об'єднання різних груп української опозиційної спільноти можливе не заради чогось конкретного (досягнення мети, добробуту, злагоди, миру тощо), а з позицій громадянського суспільства, в якому особливим чинником виступає позапарламентська опозиція.

Здійснення завдання інтеграції постає як динамічний процес формування довіри. Майбутнє, а значить і «благополуччя країни, а також її змагальна здатність на фоні інших країн визначається однією універсальною культурною характеристикою – притаманним їй суспільству рівнем довіри» [7, с. 1]. Довіра як продукт соціальної взаємодії усвідомлюється в разі визнання загальних норм, цінностей та пріоритетів. Становлення довіри, з одного боку, відкриває обрії майбутнього для країни, народу, держави, а з другого – вимагає постійного діалогу різних груп інтересів, який може

відбуватися тільки на полі культури. Саме шлях культури може виконувати магістральну функцію в діалозі. Сходинами на цьому шляху до єдності виступають згода, взаєморозуміння, довіра. Для досягнення довіри між окремими позапарламентськими опозиціями, групами можуть бути використані різні чинники: історія, національні пріоритети, державні інтереси, цінності культури, духовні орієнтири і т.п. Щоб реалізувати потенціал цих груп активісти змушені «спиратися на такі речі, як взаємодія, моральні обов'язки, відповідальність перед суспільством і довіра, які, в свою чергу, живуть традицією, а не раціональним розрахунком» [7, с. 29]. Це означає, що конструктивний діалог може розгортатися на підставах сепарації культурних цінностей різних груп позапарламентської опозиції. Сама процедура діалогу фіксує необхідність послідовних компромісів.

Позапарламентська опозиція отримує особливий резонансний вимір, коли в її лавах перебувають і визначають свою позицію люди максимального духовного авторитету і великого морального потенціалу. Смысл їхньої діяльності полягає не в тім, щоб вести за собою, а в тому щоб задавати напрям зрушень, обґрунтовувати сукупність духовних цінностей, які слід засвоїти заради свого майбутнього і своїх дітей. В українській дійсності людей такого масштабу було обмаль (В. Вернадський, М. Амосов, С. Кримський, Б. Ступка, А. Кузьменко), але вони втілювали зразки високої моралі, вірності ідеалам подвижництва. Їхнє «апостольське служіння» невід'ємне від блага країни та народу, тобто орієнтоване на добро долю майбутнім поколінням.

Особливість сучасних рис української дійсності полягає в тому, що загальна модель конфлікту трансформується в одночасну дію трьох хвиль, під впливом яких відбуваються важливі кроки позапарламентської опозиції.

Перша хвиля – наслідки військових подій на сході країни.

Друга хвиля – динамічні зрушення в парламенті, тобто взаємовідношення влади і парламентської опозиції.

Третю хвилю утворюють складні процеси в громадянському суспільстві. У контексті цих хвиль визначаються основні завдання позапарламентської опозиції як авангардного загону громадянського суспільства.

У першу чергу до таких завдань необхідно віднести:

1) всебічне узгодження позицій (політичних, культурних, моральних) науково-інтелектуальних та патріотичних сил;

2) об'єднання прогресивних груп громадянського суспільства навколо сучасної концепції економічних перетворень.

Отже позапарламентська опозиція в умовах системного конфлікту набуває різноманітних форм та здійснює кроки поступової інституалізації.

Список використаних джерел

1. Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання, багатство, сила / Е. Тоффлер. – К., 2003. – 254 с.
2. Политология: Энциклопедический словарь / Общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов. – М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. – 431 с.
3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Хантингтон С. – М.: АСТ, 2003. – 576 с.

4. Исторична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посібник для вузів. – К.: Вища школа, 2002. – 430 с.

5. Винничук Н. Типологія політичних опозицій / Н. Винничук // Політичний менеджмент. – 2007. – №3. – С.51–55.

6. Шарп Д. От диктатуры к демократии. Концептуальные основы освобождения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psyfactor.org/li8/sharp.html>

7. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма. – М.: АСТ, 2004. – 730 с.

References

1. Toffler E. Nova paradigma vlady. Znannja, bagatstvo, syla / E. Toffler. – K., 2003. – 254 s.

2. Politologija: Jenciklopedicheskij slovar' / Obshh. red. i sost. Ju. I. Aver'janov. – M.: Izd-vo Mosk. kommerch. un-ta, 1993. – 431 s.

3. Hantington S. Stolknovenie civilizacij / Hantington S. – M.: AST, 2003. – 576 s.

4. Istorychna nauka: terminologichnyj i ponjatijnyj dovidnyk: navch. posibnyk dlja vuziv. – K.: Vyshha shkola, 2002. – 430 s.

5. Vinnychuk N. Typologija politychnyh opozycij / N. Vinnychuk // Politychnyj menedzhment. – 2007. – №3. – S.51–55.

6. Sharp D. Ot diktatury k demokratii. Konceptual'nye osnovy osvobodzhenija [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psyfactor.org/li8/sharp.html>

7. Fukujama F. Doverie: social'nye dobrodeteli i put' k procvetanju / F. Fukujama. – M.: AST, 2004. – 730 s.

Artishevskiy A. E., post-graduate student of the Department of Political Science and Public Administration of the Faculty of History, Eastern European National University Lesia Ukrainka (Ukraine, Lutsk), artishevskiy@avis.com.ua

Extra-parliamentary opposition within systemic conflict conditions

The article analyzes the peculiarities of conducting parliamentary opposition activities within a systemic conflict, shows its main typological characteristics, determines the role of opposition forces in civil society evolution, which fosters the institutionalization of extra-parliamentary opposition.

Keywords: extra-parliamentary opposition, conflict, national sovereignty, institutionalization.

* * *

УДК 321.323

Стадніченко Р. В.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри
філософії та політології, Центральноукраїнський
державний педагогічний університет
ім. Володимира Винниченка (Україна,
Кропивницький), gileya.org.ua@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Автор системно аналізує проблему трансформації явища політичної участі в новітніх умовах постмодерної демократії. Теоретичними засадами дослідження стали роботи як українських, російських, так і західних вчених у сфері вивчення проблематики політичної участі у он-лайн та оф-лайн режимах. Автор ставить наступні задачі: 1) аналіз підходів до вивчення політичної участі як західними, так і вітчизняними авторами; 2) з'ясування причинно-наслідкових зв'язків трансформації політичної участі у глобалізованому світі; 3) виявлення маніпулятивного впливу сучасних форм політичної участі на громадянина. Значна увага у статті приділяється таким формам політичної участі як хактивізм та стріт-арт протест, що демонструють специфічну дію на свідомість виборця і все активніше застосовуються для боротьби з політичними опонентами. Автор робить висновок про трансформацію політичної участі сучасного індивіда як наслідку модернізації інформаційних технологій, що породжує нові форми групової інтеграції, ідентифікації та активності.

Ключові слова: політична участь, інформаційні (гуманітарні) технології, хактивізм, стріт-арт протест, політична свідомість, віртуальний простір, маніпуляція.

Вивчення проблеми трансформації політичної поведінки у постмодерному середовищі у різних дискурсах проводиться вже тривалий час. Вчені розглядають спектр різноманітних дотичних змінних, що